

УДК 355/359.07(477)1936/1939

АУЛІН О. А.

<https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.45.2026.197-212>

ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА В ІСПАНІЇ (1936 – 1939) ЯК ГОЛОВНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ПОЛІГОН ІНТЕРБЕЛУМУ

У статті досліджується Громадянська війна в Іспанії років як ключовий військово-політичний полігон інтербелуму (міжвоєнний період 1918 – 1939 рр.), де провідні держави випробували нові стратегії, тактики й технології, що вплинули на Другу світову війну. В умовах російської агресії проти України це конфлікт варто розглядати як історичний приклад зовнішнього втручання та асиметричної підтримки. Для офіційного Києва важливо вивчати розвиток авіації, бронетехніки, логістики й інформаційних операцій, а також вплив внутрішніх політичних розколів на оборону республіканської Іспанії. Цей військове протиборство стало одним із перших конфліктів ХХ століття, де міська війна набула стратегічної ваги, показавши ефективність урбаністичних оборонних позицій. Уроки цього конфлікту залишаються актуальними для удосконалення оборонних стратегій України.

Ключові слова: Громадянська війна в Іспанії, військові тактики, міська війна, зовнішнє втручання, Україна.

Постановка проблеми. Громадянська війна в Іспанії 1936 – 1939 рр. розглядається дослідниками як ключовий воєнно-політичний полігон інтербелуму, на якому провідні держави світу випробували нові стратегії, тактики й технології, що згодом визначили характер Другої світової війни. Сьогодні, в умовах триваючої російської агресії проти України, важливим є переосмислення досвіду цього конфлікту як історичного прецеденту зовнішнього втручання, асиметричної підтримки сторін і трансформації воєнного мистецтва під впливом нових засобів збройної боротьби. Міжнародна спільнота 1930-х років не змогла розробити ефективного механізму колективної безпеки, що сприяло посиленню агресивних режимів і зростанню глобальної нестабільності. Для України актуальним є аналіз того, як змінилася роль авіації, бронетехніки, логістики та інформаційних операцій під час іспанського конфлікту, а також те, як політико-ідеологічні розколи всередині держави вплинули на її стійкість. Вивчення цих процесів дозволяє краще зрозуміти механізми зовнішнього впливу

Аулін Олександр Анатолійович, кандидат філософських наук, доцент кафедри бойового забезпечення та повсякденної діяльності, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут, м. Київ.

© Аулін О. А. 2026.

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

ISSN 2313-5603

на війну, формування коаліційної підтримки й наслідки стратегічних прорахунків, що є критично важливим для зміцнення обороноздатності України та прогнозування подальшої динаміки міжнародної підтримки. Методологічною основою дослідження є історико-порівняльний метод, який дав змогу зіставити особливості розвитку воєнних доктрин, озброєння та способів ведення бойових дій у провідних державах у міжвоєнний період; системний аналіз, застосований для розгляду військової організації, озброєння, підготовки кадрів і логістики як взаємопов'язаних елементів єдиної воєнної системи; а також історіографічний підхід, що забезпечив критичний аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових праць з проблематики інтербелуму та воєнної еволюції першої половини ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати специфіку військового досвіду, набутого під час конфлікту в Іспанії, визначити ключові стратегічні, оперативні й тактичні моменти для зміцнення обороноздатності України в умовах російської агресії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти громадянської війни в Іспанії розглядалися в роботах багатьох вітчизняних та іноземних вчених. Зокрема, Томас Х. (2001) простежує соціально-економічні та етнічні причини конфлікту. Грехем Х. (2002) – політичну ситуацію в іспанських ліворадикальних та анархістських рухах країни напередодні військового перевороту. Корум Дж. (1998) приділяє увагу дослідженням настроїв в армії. Соріо Ж. (1989) відстежує військову допомогу франкістам з боку фашистської Італії. Салас Р. (1973) аналізує вплив бойових дій в Іспанії, зокрема взаємодію бронетехніки з артилерією та авіацією, радіозв'язок і логістику швидкого підсилення на формування в подальшому доктрини німецького «бліцкригу». Бівор Е. (2006) звертає увагу на критичне недооцінення радянським військовим командуванням іспанського досвіду німецького легіону «Кондор». Вінас А. (2013) і Джексон Г. (1965) досліджують ідеологічні аспекти воєнної допомоги франкістському режиму в контексті просування фашистської моделі військово-політичного домінування в Європі. Хулія С. (2018) аналізує причини та наслідки політики британського невтручання в конфлікт, яка перетворилася на механізм ізоляції іспанської республіки. Донченко С. (2017) присвятив свою роботу вивченню характерних рис участі українців у громадянській війні в Іспанії.

Виклад основного матеріалу. У перші роки свого існування Друга Іспанська Республіка (1931 – 1936) на тлі Великої депресії переживала масштабну соціально-економічну кризу, що стала одним із визначальних чинників майбутньої громадянської війни. Економіка, ослаблена структурною відсталістю та залежністю від аграрного сектору, демонструвала низькі темпи модернізації, а промислові регіони Каталонії й Країни Басків розвивалися нерівномірно й у періодичних конфліктах із центром (*Thomas, 2001: 54–57*). Республіканські уряди намагалися здійснити масштабні реформи – аграрну, військову й трудову, однак їх упровадження виявилось суперечливим і повільним, що лише збільшило соціальну напругу (*Preston, 2012: 113–115*).

Аграрне питання залишалося ключовим джерелом конфлікту: мільйони безземельних селян в Андалусії та Естремадурі чекали на перерозподіл латифундій, але реформа натрапила на потужний спротив землевласників і правих політичних сил (*Beevor, 2006: 32–34*). Нездатність держави забезпечити швидку та ефективну модернізацію села стала одним із каталізаторів політичної радикалізації. У містах ситуація була не кращою: високі показники безробіття й часті страйки робітничих профспілок підірвали стабільність. Водночас ліворадикальні та анархістські рухи, насамперед Національна конфедерація праці (CNT) та Іберійська анархістська федерація (FAI), посилювали тиск на уряд (*Graham, 2002: 87–90*).

Паралельно з економічними проблемами загострювалися національні та регіональні суперечності. Автономістські прагнення Каталонії та Басконії наштовхувалися на опір консервативних сил, що поглиблювало політичну поляризацію (*Sorio, 1989: 41–44*). У військовому середовищі зберігалася недовіра до республіканських реформ, які мали на меті послабити вплив генералітету та модернізувати збройні сили (*Corum, 1998: 63–66*). Армія, особливо офіцерський корпус, розглядала соціалістичний та анархістський рухи як загрозу стабільності держави та власного становища.

Тобто, соціально-економічна криза в часи Другої Республіки виникла і розгорталася під впливом політичних, національних й військових чинників, створюючи конфліктогенне середовище, яке радикалізувало майже всі суспільні групи та підготувало ґрунт для початку громадянської війни в 1936 році (*Salas Larrazábal, 1973: 102–105*).

Втручання в іспанський конфлікт Німеччини, Італії та СРСР перетворило війну на великий полігон для випробування нових видів озброєнь, тактичних концепцій і оперативних підходів.

Німецька присутність не обмежувалася лише формальною підтримкою. Це була глибока інтеграція технічних та інтелектуальних ресурсів у структуру армії хунти. Серед іноземних контингентів особливе місце посідав німецький легіон «Кондор», чия участь на боці націоналістів Франко дозволила Третьому Рейху випробувати концепції, що згодом лягли в основу доктрини «блискавичної війни» (Blitzkrieg).

Легіон надав супротивникам республіки не лише авіаційні підрозділи, оснащені різними моделями Junkers (зокрема, транспортними Ju 52, що забезпечили перший в історії масштабний «повітряний міст» із Марокко) та винищувачами Heinkel. Важливим етапом стало залучення пізніших модифікацій, як-от пікіруючих бомбардувальників Ju 87 «Stuka», які продемонстрували хірургічну точність ударів по інфраструктурі та живій силі.

Окрім безпосередньо бойових літаків, Німеччина забезпечила Франко корпусом технічних фахівців, інженерів та радників. Їхня роль була критичною у плануванні стратегічних кампаній, організації сучасної розвідки та впровадженні передових систем радіозв'язку, що дозволяло координувати дії різних родів військ у реальному часі.

Саме на іспанських фронтах проходили «польові випробування» методики зосереджених бомбардувань та тактичної авіаційної підтримки наземного наступу. Авіація перестала бути лише допоміжним інструментом і перетворилася на самостійну силу, здатну ізолювати поле бою. Окремим трагічним аспектом стало відпрацювання методів психологічного терору проти цивільного населення. Масоване знищення міста Герніка у квітні 1937 року стало символом нової ери війни, де межа між фронтом і тилом була остаточно стерта. Бомбардування Герніки продемонструвало ефект «вогняного смерчу» та деморалізуючий вплив авіації на волю до опору, що згодом було детально проаналізовано військовими штабами по всьому світу (Beevor, 2006: 198–203; Thomas, 2001: 227–231).

Більше того, досвід «Кондору» дозволив Вермахту вдосконалити протиповітряну оборону. Використання 88-мм зенітних гармат (Flak 18) проти танків уперше було масово випробувано саме в Іспанії, що радикально змінило тактику протитанкової боротьби. Таким чином, іспанський конфлікт став для німецького командування безцінним уроком, який трансформував теоретичні напрацювання 1920-х років у практичну військову машину, готову до великої війни в Європі.

У свою чергу Італія, через *Corpo Truppe Volontarie*, постачала великі контингенти піхоти, артилерії та легку бронетехніку (танкетки L3/CV-33), які слугували випробувальним майданчиком для механізованих підрозділів і для інтеграції бронетехніки з піхотою й кавалерією в умовах гористої та міської місцевості (*Preston, 2012: 182–187; Sorio, 1989: 120–123*).

У техніко-тактичному вимірі війна в Іспанії про демонструвала, що ефективність авіації як засобу впливу на психологічний стан цивільного населення і на лінії постачання може випередити класичні уявлення про фронт – це спонукало до перегляду доктрин ближньої підтримки й стратегічних бомбардувань у провідних арміях Європи (*Corum, 1998: 128–133; Graham, 2002: 156–159*). Бронетехніка, переважно легка й з протикульовим або протиосколковим бронюванням, показала свої тактичні обмеження у відкритому бою. Водночас відпрацьовувалися прийоми розвідки бронетанковими групами, взаємодія з артилерією та авіацією, радіозв'язок і логістика швидкого підсилення – уроки, які в подальшому вплинули на німецьку «бліцкриг»-доктрину (*Salas Larrazábal, 1973: 302–307; Corum, 1998: 140–144*). Крім суто військових аспектів, інтервенція Німеччини та Італії мала ідеологічний характер: постачання озброєнь і підготовка підрозділів слугували інструментом просування фашистської моделі військово-політичного домінування в Європі (*Viñas, 2013: 98–102; Jackson, 1972: 210–214*). Загалом досвід Іспанії показав, що поєднання авіаційної асиметрії, зовнішнього постачання озброєнь і застосування нових тактичних схем може кардинально змінити характер локального конфлікту й передбачити зміни у веденні масових воєн наступного десятиліття (*Payne, 1993: 165–169; Juliá, 1999: 78–81*).

Втручання СРСР стало вирішальним чинником, який не дозволив генералу Франко завершити громадянську війну вже у 1936 році (*Payne, 2012: 125*). Підтримуючи Республіку, кремль мав подвійну мету: геополітичну – утримувати антифашистський фронт у Європі; та військово-технічну – випробувати новітню техніку і воєнні доктрини в умовах реального конфлікту. У цьому аспекті Іспанія стала фактичною лабораторією для перевірки теорії глибокої операції (*deep operation theory*), що розроблялася в СРСР у 1930-х роках. Радянські військові радники, які діяли під виглядом добровольців, відпрацьовували взаємодію піхоти, артилерії та бронетанкових сил, застосовуючи такі моделі, як легкий танк Т-26 та швидкісний БТ-5. Хоча танки мали лише протикульове або протиосколкове бронювання (до 16 мм), їхня

ефективність у початкових боях, таких як оборона Мадрида, підтвердила потенціал моторизованих ударних груп (*Thomas, 2001: 446–450*).

Сам конфлікт виявив структурні проблеми радянської доктрини. Зокрема, брак належного технічного обслуговування, логістичні прорахунки та, що найважливіше, нездатність швидко адаптувати тактику до умов горбистої місцевості й активного застосування протитанкової артилерії противником (*Salas Larrazábal, 1978: 155*). Досвід Іспанії, де німецький Легіон «Кондор» відпрацьовував ефективну координацію авіації та сухопутних сил, став для радянського військового командування цінним, хоча й критично недооціненим уроком (*Beevor, 2006: 395*).

Поряд із регулярними військовими поставками, СРСР активно сприяв формуванню Інтернаціональних бригад (інтербригад) – військових підрозділів, які склалися з добровольців з понад 50 країн. Перші українці прибули до Іспанії разом із французькими, бельгійськими та польськими антифашистами. Це здебільшого були шахтарі та металурги, що свого часу залишили західно-українські землі у пошуках роботи та опинилися у Франції та Бельгії. З іншого боку, бійці, командири та політпрацівники українського походження в складі інтернаціональних бригад ім. Домбровського, Чапаєва, Лінкольна та інших восени 1936 р. боронили Мадрид, воювали під Гвадалахарою та на інших ключових ділянках фронту (*Донченко, 2017: 88*).

Взагалі феномен інтербригад мав складний характер. Хоча їхня військова ефективність була змінною, участь інтербригадівців (загальна чисельність яких сягала близько 35 тисяч осіб) у бойових діях забезпечила Республіці гостро необхідний потік мотивованих бійців, особливо на початковому етапі війни (*Graham, 2002: 110–115*). Водночас діяльність бригад супроводжувалася й негативними явищами: посиленням контролю Комінтерну та політичними чистками серед республіканців, що вказувало на жорстке використання ідеологічної підтримки як інструменту впливу (*Jackson, 1965: 350*).

В цілому війна в Іспанії продемонструвала як міжнародна підтримка, незалежно від її ідеологічного забарвлення, завжди є двосічним мечем. З одного боку, вона надає ресурси, але з іншого – накладає політичні зобов'язання та обмеження на суверенітет воюючої сторони.

Найважливішим геополітичним наслідком іспанської громадянської війни стало закріплення політики «невтручання» Великої Британії та Франції, яка була офіційно оформлена у серпні 1936 р. в межах Non-Intervention Committee. Ця політика, спрямована на запобігання поширенню конфлікту на всю Європу, мала катастрофічні стратегічні наслідки для Республіки і водночас сприяла формуванню агресивних військових блоків. Як зазначає Стенлі Пейн, рішення про невтручання стало не просто проявом нейтралітету, а «фактичним ембарго на поставки зброї законному уряду», оскільки Німеччина та Італія системно ігнорували його умови (Payne, 2012: 178). В такий спосіб, західні демократії, прагнучи зберегти мир, фактично усунулися від захисту демократичних цінностей, надавши перевагу ідеологічним супротивникам.

Пасивність західних демократій створила стратегічний вакуум, який був негайно заповнений СРСР, Німеччиною та Італією. Відмова Франції, попри її географічну близькість та ідеологічні симпатії до республіканців, від надання прямої військової допомоги, змусила Республіку майже повністю покладатися на радянські поставки. Це, своєю чергою, дозволило Комінтерну посилити свій політичний вплив у республіканському таборі та використовувати Іспанію для власних політичних цілей, включно з ліквідацією незгодних опонентів (Beevor, 2006: 240). Тоді як Британія, побоюючись посилення комуністичного впливу в Іспанії більше, ніж перемоги Франко, фактично ініціювала та підтримувала політику невтручання як механізм ізоляції Республіки (Viñas & Juliá, 2018: 310).

З військового погляду, політика невтручання була найбільш руйнівним стратегічним моментом для Республіки. Вона паралізувала її спроможність вільно купувати зброю на міжнародних ринках і робила вразливою до військово-технічної переваги, яку Німеччина та Італія вільно надавали націоналістам. Цей досвід є прямим уроком для сучасної України: у критичних фазах конфлікту пасивність провідних демократичних держав може стати стратегічним активом для агресора, а швидкість та обсяг надання військової допомоги є визначальними для збереження суверенітету воюючої сторони (Graham, 2002: 350).

Іспанська громадянська війна стала ключовим етапом у переході від обмеженої, позиційної війни XIX століття до концепції тотальної війни XX століття. Ця концепція, яка передбачає залучення всіх ресурсів держави та стирання межі між фронтом і тилом, отримала в Іспанії своє перше повномасштабне практичне випробування.

Авіація та артилерія стали інструментами для руйнування тилової інфраструктури й здійснення психологічного тиску на цивільне населення (*Graham, 2002: 245*).

Концепція тотальної війни також проявилася у без прецедентному рівні політичного та ідеологічного насильства в тилу обох сторін. Терор не був лише стихійним явищем, а часто інструменталізовувався для знищення політичних опонентів, зміцнення внутрішнього контролю та мобілізації прихильників (*Rodrigo, 2005: 140; Jackson, 1965: 350*). Зокрема, Німеччина та СРСР, які підтримували протиборчі сторони, використовували територію Іспанії для апробації методів внутрішнього ідеологічного контролю. Іспанська громадянська війна продемонструвала, що в сучасних конфліктах бойові дії ведуться не лише за території, але й за свідомість та внутрішню стабільність суспільства. Це стало ключовою стратегічною настановою для ідеологічних блоків і має прямі імплікації для аналізу сучасних гібридних загроз, спрямованих на підриг суспільної єдності України.

Досвід Іспанської громадянської війни кардинально змінив розуміння ролі авіації, перетворивши її з допоміжного засобу розвідки та підтримки на ключовий стратегічний інструмент. Німецький легіон «Кондор» та Авіаційне командування Італії використовували іспанське небо як тестовий полігон для розробки тактики, що лягла в основу доктрини «повітряного терору» та глибоких ударів. Нове розуміння полягало в застосуванні авіації не лише проти військових цілей, а й проти цивільної інфраструктури та міських центрів, щоб паралізувати економіку та зламати волю населення до опору (*Thomas, 2001: 585–587*).

Кульмінацією цих експериментів стало бомбардування баскського міста Герніка 26 квітня 1937 року. Цей наліт, здійснений переважно німецькими бомбардувальниками, став першим в історії масованим ударом по місту без значних військових об'єктів. Бомбардування Герніки було тактичною перевіркою використання запальних та фугасних бомб для створення «вогняного смерчу» та мало глибокі стратегічні імплікації (*Beavor, 2006: 290–292*). Це стало відпрацюванням елементів «бліцкригу», оскільки завдання «Кондору» полягало у відточенні техніки ближньої повітряної підтримки та забезпечення проривів сухопутних сил (*Corum, 1995: 145–148*). Іспанський досвід свідчить, що повітряна могутність може бути вирішальною зброєю проти волі нації до опору.

З іншого боку, республіканська сторона, попри допомогу радянських винищувачів, не змогла досягти паритету, що підтвердило ключовий стратегічний урок Іспанії, який залишається актуальним для України: панування в повітрі є фундаментальною умовою для успіху будь-якої широкомасштабної кампанії. Нездатність захистити небо над містами перетворює тил на безпосередній фронт, багаторазово підвищуючи ціну опору (*Payne, 2012: 240*).

Іспанська громадянська війна стала першим конфліктом, де інформаційна війна отримала статус окремої, стратегічно важливої складової, що є невіддільною від бойових дій. Війна велася не лише за території, а й за міжнародну громадську думку та внутрішню лояльність. Це вимагало переосмислення співвідношення політики та військової стратегії: психологічний вплив став прямим інструментом досягнення оперативних цілей.

Націоналістичний табір на чолі з генералом Франко активно використовував пропаганду для деморалізації ворога та консолідації власних лав. Зокрема, стратегія включала масове застосування радіомовлення для поширення паніки й підкреслення релігійного характеру «хрестового походу». Класичним прикладом психологічної операції стала поява терміну «п'ята колона», коли генерал Еміліо Мола публічно заявив, що крім чотирьох колон, які йдуть на Мадрид, у столиці діє ще одна, «п'ята» колона прихильників (*Thomas, 2001: 395*). Це повідомлення, незалежно від його правдивості, стало потужним інструментом внутрішнього терору та параної, що суттєво підірвало моральний дух республіканського тилу.

Республіканці, зі свого боку, зосередилися на глобальному пропагандистському фронті, залучаючи інтелектуалів, письменників та митців на кшталт Пабло Пікассо (картина «Герніка»), для формування образу боротьби за демократію проти фашизму. Водночас, внутрішня пропаганда в республіканському таборі була менш консолідованою через ідеологічний розкол між комуністами, анархістами та соціалістами і часто призводила до «війни всередині війни» (*Payne, 2012: 285*). У такий спосіб війна в Іспанії показала, що успіх у військовому конфлікті, особливо ідеологічно зарядженому, вимагає абсолютної єдності стратегічного наративу. Досвід Іспанії став прямим попередженням про те, що інформаційна війна, спрямована на піддрив внутрішньої єдності та розкол міжнародної підтримки, є визначальним чинником у сучасних конфліктах, що має прямі паралелі з гібридними атаками на Україну.

Іспанська громадянська війна стала першим конфліктом, де танки та бронемашини досить часто (на відміну від Першої світової

війни) використовувалися в широких масштабах. Початкова концепція, що передбачала масові самостійні прориви (яка була частиною радянської теорії глибокої операції), швидко виявилася нежиттєздатною).

Вирішальним уроком, здобутим в Іспанії, була критична необхідність тісної взаємодії бронетехніки та піхоти. Приклади успішних, але не підтриманих проривів, зокрема бойові дії під Гвадалахарою, показали, що танки, які відірвалися від піхоти, швидко знищувалися вогнем артилерії або атаками з флангів (*Thomas, 2001: 520*). Німецькі та радянські військові радники дійшли висновку, що танк є елементом бою, а не самодостатньою силою.

Це призвело до тактичної зміни: від пріоритету швидкісного, самостійного прориву (що було ідеєю маневреної війни) до стратегії «комбінованих дій» (*combined arms*). Згідно з цією новою доктриною, піхота забезпечувала захист танків від протитанкових засобів та вогню з близької відстані, тоді як танки забезпечували вогневу підтримку для просування піхоти. Цей іспанський досвід прямо вплинув на формування концепції танкових дивізій у німецькому Вермахті, де танки, моторизована піхота й артилерія об'єднувалися в єдиний, інтегрований ударний кулак, що став основою «бліцкригу» (*Corum, 1995: 160*). Тобто, бойові дії в Іспанії продемонстрували, що життєздатність бронетехніки залежить не стільки від товщини її броні, скільки від ефективності її інтеграції у загальновійськовий бій.

Попри використання новітньої техніки, значна частина громадянської війни в Іспанії набула характеру позиційних боїв, що змусило обидві сторони переосмислити доктрини оборони. Досвід Першої світової війни, який передбачав єдину, щільну лінію окопів, був визнаний застарілим і надто вразливим до масованих артилерійських ударів. Натомість, в Іспанії активно розвивалася концепція оборони в глибину, що стала ключовим оперативним висновком.

Оборона в глибину включала формування «міцних районів» (опорних пунктів). Замість суцільної лінії фронту створювалися ешелоновані позиції, здатні до кругової оборони, які могли стримувати атаки навіть після прориву сусідніх ділянок. У такому випадку перша лінія оборони мала слугувати для виснаження ворога й дезорганізації наступу, тоді як основний опір і контрудари покладалися на другий та третій ешелони. Найважливішим елементом стало розташування бронетанкових і моторизованих резервів на відстані, що дозволяла швидко перекидати їх для ліквідації проривів або проведення власних контратак (*Beevor, 2006: 350*).

Радянські радники, зокрема, відпрацьовували методики контрударів мобільними силами проти швидких проривів націоналістів. Як зазначає Г'ю Томас, ефективність такого ешелонованого захисту, що поєднував укріплені позиції з динамічною контратакою, була продемонстрована під час битв за Мадрид та на Харамі (*Thomas, 2001: 450–455*). Отже, війна в Іспанії показала, що успішна оборона є еластичною, а не статичною, і вимагає оперативного маневрування резервами для відновлення цілісності фронту. Цей тактичний урок, що зберіг свою актуальність і донині, має практичне значення для сучасної України, де ешелонована оборона з використанням мобільних груп є основою для протидії проривам.

Іспанська громадянська війна стала першим конфліктом ХХ століття, де міські бої набули такої стратегічної значущості та масштабу, що змусило військових теоретиків розглядати урбанізоване середовище як окремий, надзвичайно складний театр воєнних дій. Битви за Мадрид, Барселону, Більбао та Сарагосу продемонстрували, що місто є ідеальною формою оборони для слабшої сторони, оскільки нівелює технічну перевагу важкої техніки агресора.

Основні тактичні висновки, здобуті в Іспанії, враховували такі основні моменти, як протитанкову вразливість. Вузькі вулиці та уламки перетворювали танки на легку ціль для піхоти з гранатами або коктейлями Молотова. Місто ефективно розривало зв'язок між піхотою і бронетехнікою, на важливості якого наголошувалося нами раніше (*Veavor, 2006: 340–342*). Перехід до децентралізації та бою за «будинки-фортецю» став логічним продовженням цієї вразливості. Оборонці швидко перетворили окремі будівлі, заводи та квартали на незалежні, самодостатні опорні пункти. Це вимагало від атакуючих сил децентралізації власних дій до рівня малих штурмових груп, які діяли ізольовано одна від одної (*Thomas, 2001: 440*). Зрештою, використання підземної інфраструктури стало ще одним важливим аспектом тактики оборонців. Вони активно використовували каналізаційні системи та метрополітен для перекидання військ, постачання й ведення прихованого вогню. Досвід Мадрида, який витримав облогу в 1936–1939 роках, підтвердив, що успішна оборона міста вимагає не стільки кількісної переваги, скільки високої мотивації оборонців і політичної волі (*Raune, 2012: 170*). Цей урок є надзвичайно актуальним. Міські бої в Іспанії стали першим прикладом того, як інфраструктура міста перетворюється на зброю, а кожна будівля – на потенційний

укріплений пункт, що вимагає ретельної підготовки та високих витрат від атакуючого. Ця тактика й досі застосовується в сучасних конфліктах, включаючи оборону українських міст.

Іспанський конфлікт перетворився у війну на виснаження, в якій переможець визначався не лише військовою майстерністю, а й здатністю забезпечити безперервне постачання озброєння, палива та продовольства. Логістика і залежність від іноземних поставок стали вирішальними оперативними факторами виживання обох таборів. Націоналісти, завдяки географічній близькості й підтримці морських шляхів з боку Німеччини та Італії, а також постійному контролю над ключовими портами, змогли підтримувати відносно стабільний потік матеріальних ресурсів.

Для Республіки, навпаки, логістика стала ахіллесовою п'ятою. Через політику невтручання й блокаду морських шляхів, організовану націоналістами та їхніми союзниками, республіканці були змушені покладатися майже виключно на радянську воєнну допомогу, яка надходила довгим, ризикованим морським шляхом. Ці поставки, хоча й були масованими, відрізнялися нерегулярністю, а їхня вартість була надзвичайно високою, вимагаючи оплати золотим запасом країни (*Graham, 2002: 380–385*).

Залежність від зовнішніх джерел загострила внутрішні логістичні проблеми, такі як стандартизація й безпека постачання. Зокрема, наявність зброї різних країн (радянської, німецької, французької, італійської) вимагала створення складних систем обслуговування та постачання різних калібрів і запчастин, що ускладнювало ремонтно-відновлювальні роботи (*Thomas, 2001: 670*). Жодна зі сторін не могла досягти повного панування на морі, але ефективна морська блокада, організована націоналістами, у поєднанні з повітряними ударами по портах, постійно переривала життєво важливі поставки для Республіки.

Отже, протистояння в Іспанії стало раннім прикладом сучасної війни на виснаження, де логістична спроможність і надійність зовнішніх союзників є ключем до довготривалого опору. Цей висновок має прямі оперативні наслідки для України: забезпечення безперервних поставок західного озброєння є фундаментальною умовою для підтримки стійкості на лінії фронту та збереження боєздатності армії.

Іспанська громадянська війна, що стала полігоном для передових на той час військових технологій і стратегій, є яскравим прикладом переваг та недоліків різних моделей командування. Незважаючи на ентузіазм і чисельність, республіканські сили часто страждали від

неможливості створити єдину гнучку командну структуру. Зокрема, політична боротьба між комуністами, анархістами та соціалістами, а також постійне політичне втручання в оперативні рішення, призводили до хаосу та зниження боєздатності на ключових напрямках (Thomas, 2012: 410). Ця історична дисфункція командування нагадує про необхідність чіткої військової вертикалі, вільної від політичної жорсткості.

Натомість, успіх німецьких та італійських сил (наприклад, легіону «Кондор») значною мірою ґрунтувався на застосуванні елементів ранніх форм інтегрованої взаємодії авіації та наземних підрозділів, що передбачало швидке делегування рішень (Corum, 1992: 78). Сучасна модель командування має це враховувати, інтегруючи досвід швидкої, але професійної координації.

Британський військовий історик Ентоні Бівор акцентує увагу на логістичному та командному колапсі, що виникав під час затяжних операцій, демонструючи, що ефективна взаємодія неможлива без стійкої та захищеної комунікаційної мережі (Beavor, 2006: 155-157). У сучасних умовах це виливається у вимогу до кіберстійкості та використання хмарних технологій для забезпечення доступу до даних усім ланкам управління.

Професіоналізм військового корпусу також є критичним для успішної реалізації будь-якої командної моделі. Командування місією вимагає від молодших офіцерів не лише виконання наказів, але й глибокого розуміння наміру старшого командира й, водночас, здатності творчо адаптуватися до мінливих обставин. Багато інших дослідників детально аналізують вплив ідеологічних та соціальних факторів на формування командних кадрів, підкреслюючи, що командна модель є не лише технічним, але й культурним феноменом (Jackson, 2005: 312-315).

Висновки. Громадянська війна в Іспанії (1936 – 1939) стала головним військово-технічним полігоном інтербелуму та ключовим етапом у переході до концепції тотальної війни, яка стирає межу між фронтом і тилом. Цей конфлікт довів, що бойові дії ведуться не лише за територію, а й за свідомість та внутрішню стабільність суспільства.

Наслідки війни на стратегічному рівні були кардинальними. Досвід Легіону «Кондор» (Німеччина) перетворив авіацію на ключовий стратегічний інструмент через глибокі удари та бомбардування цивільної інфраструктури (Герніка). Це довело, що панування в повітрі є фундаментальною умовою для успіху. У цьому контексті логістика та надійність іноземних поставок (які для Республіки були ризикованими та дорогими) стали вирішальними

оперативними факторами у війні на виснаження. Паралельно СРСР використав Іспанію для перевірки теорії глибокої операції, хоча і виявив її структурні проблеми – брак логістики та нездатність адаптувати тактику до гірської місцевості.

Ці стратегічні зміни призвели до прямих тактичних нововведень. У теорії бронетанкових боїв був скасований пріоритет самостійних проривів на користь «комбінованих дій» (combined arms), де тісна взаємодія танків із піхотою забезпечувала взаємний захист, що лягло в основу «бліцкригу». У сфері оборони на зміну застарілим окопам прийшла концепція еластичної оборони в глибину з мобільними резервами. Крім того, міські бої набули нової значущості, показавши, як урбанізоване середовище нівелює технічну перевагу агресора. Бойові дії в Іспанії вперше продемонстрували, що інформаційна війна є стратегічною складовою, а масове використання пропаганди та психологічних операцій вимагає єдності стратегічного наративу.

Крім того, пасивність провідних демократій (політика «невтручання») стає стратегічним активом для агресора, а швидкість та обсяг військової допомоги стають визначальними. Нездатність захистити небо підтверджує, що панування в повітрі є критично важливим. Крім того, єдність командування та консолідація стратегічного наративу є життєво необхідними для успішного опору. Водночас іспанський досвід свідчить, що міжнародна підтримка, як і участь підрозділів на кшталт інтербригад, може стати є двосічним мечем, що накладає політичні зобов'язання на суверенітет воюючої сторони.

Використані посилання

Донченко С.П. Українці в громадянській війні в Іспанії 1936–1939 рр. *Грані: Дніпровський державний технічний університет*. 2017. Том 20. 6(146). С. 88–92.

Beevor Antony. (2006). *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936–1939*. Penguin Books, 624 p.

Corum James S. (1998). *The Luftwaffe: Creating the Operational Air War, 1918–1940*. University Press of Kansas, 312 p.

Graham Helen. (2002). *The Spanish Republic at War 1936–1939*. Cambridge University Press, 480 p.

Jackson Gabriel. (1972). *The Spanish Republic and the Civil War, 1931–1939*. Princeton University Press, 600 p.

Juliá Santos. (1999). *Un siglo de España: Política y sociedad*. Marcial Pons, 304 p.

Payne Stanley G. (1993). *Spain's First Democracy: The Second Republic, 1931–1936*. University of Wisconsin Press, 477 p.

Preston Paul. (2012). *The Spanish Civil War: Reaction, Revolution and Revenge*. Harper Press, 400 p.

Salas Larrazábal Ramón. (1973). *Historia del Ejército Popular de la República*. La Esfera de los Libros, 1240 p.

Sorio José. (1989). *La Segunda República y la crisis española*. Madrid, 286 p. Salas Larrazábal, 1973, 460 p.

Thomas Hugh. (2001). *The Spanish Civil War*. Modern Library, 1120 p.

Viñas Ángel. (2013). *La soledad de la República*. Crítica, 1238 p.

References

Donchenko S.P. (2017). *Ukrainci v hromadianskii viini v Ispanii 1936-1939 rr. Hrani:Dniprovskiy derzhavnyi tekhnichnyi universytet*. Tom 20. 6(146). S. 88-92. (ukr.).

Beevor Antony. (2006). *The Battle for Spain: The Spanish Civil War 1936–1939*. Penguin Books, 624 p. (eng.).

Corum James S. (1998). *The Luftwaffe: Creating the Operational Air War, 1918–1940*. University Press of Kansas, 312 p. (eng.).

Graham Helen. (2002). *The Spanish Republic at War 1936–1939*. Cambridge University Press, 480 p. (eng.).

Jackson Gabriel. (1972). *The Spanish Republic and the Civil War, 1931–1939*. Princeton University Press, 600 p. (eng.).

Juliá Santos. (1999). *Un siglo de España: Política y sociedad*. Marcial Pons, 304 p. (esp.).

Payne Stanley G. (1993). *Spain's First Democracy: The Second Republic, 1931–1936*. University of Wisconsin Press, 477 p. (eng.).

Preston Paul. (2012). *The Spanish Civil War: Reaction, Revolution and Revenge*. Harper Press, 400 p. (eng.).

Salas Larrazábal Ramón. (1973). *Historia del Ejército Popular de la República*. La Esfera de los Libros, 1240 p. (esp.).

Sorio José. (1989). *La Segunda República y la crisis española*. Madrid, 286 p. Salas Larrazábal, 1973, 460 p. (esp.).

Thomas Hugh. (2001). *The Spanish Civil War*. Modern Library, 1120 p. (eng.).

Viñas Ángel. (2013). *La soledad de la República*. Crítica, 1238 p. (esp.).

Aulin O.

CIVIL WAR IN SPAIN (1936 – 1939) AS A KEY MILITARY TESTBED OF THE INTERWAR PERIOD

The article analyzes the Spanish Civil War of 1936 – 1939 as a key military-political testbed of the interwar period, where major world powers experimented with new strategies, tactics, and technologies that would later influence World War II. In light of the ongoing Russian aggression against Ukraine, it is essential to reassess this conflict as a historical precedent for external intervention, asymmetric support for factions, and the transformation of military art through new means of warfare. For Ukraine, it is particularly relevant to study the evolution of aviation, armored vehicles, logistics, and information operations during the Spanish conflict, as well as to understand how internal political and ideological divisions impacted resilience. Analyzing these dynamics enhances our comprehension of external influences on warfare, coalition support formation, and the consequences of strategic miscalculations – critical factors for strengthening Ukraine's defense capabilities and anticipating the dynamics of international support. The aim of this article is to identify key strategic, operational, and tactical lessons from the military experience in Spain to bolster

Ukraine's defense against Russian aggression. The Spanish Civil War was the first 20th-century conflict where urban warfare gained significant strategic importance, prompting military theorists to recognize urban environments as complex theaters of operations. The battles for Madrid, Barcelona, Bilbao, and Zaragoza illustrated how cities could serve as effective defensive positions for the weaker side, neutralizing the technical advantages of the aggressor. The urban environment disrupted the connection between infantry and armored vehicles, leading to a shift towards decentralization and the concept of the "house-fortress." Defenders adeptly transformed buildings, factories, and neighborhoods into fortified positions, showcasing their resourcefulness in urban combat. In conclusion, the Spanish Civil War is a vital case study for understanding military tactics and the impact of external influences on warfare. The lessons learned from this conflict remain pertinent today, offering insights that can enhance Ukraine's defense strategies in the face of contemporary threats.

Keywords: Spanish Civil War, military tactics, urban warfare, external intervention, Ukraine.

Дата першого надходження рукопису до видання: 03.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 15.02.2026

Дата публікації: 24.04.2026